

ניכור הורי- תסמונת או לאו- הינה הרסנית לכול המערכת המשפחתית

"מה שטוב לאווז טוב גם לאווז"

מה שרע לאווז רע גם לאווז"

תרגום חופשי של פתגם עתיק

המושג "ניכור הורי" הוא תסמונת פסיכולוגית/נפשית שעדיין שנוי במחלוקת בין ארגוני גברים לארגוני נשים בעיקר במצבים של מאבקי משמורת.

בין אם מדובר בתסמונת קלינית המצביעה על הפרעה נפשית ובין אם לאו, ראוי לתאר את התופעה, את מרכיביה וההשלכות שלה על כל בני המשפחה.

ד"ר ריצ'ארד גרדנר שטבע ב-1985 את המונח "תסמונת הניכור הורי", תיאר את התופעה כמסע הכפשה של הילד (או הילדים) נגד אחד מההורים כאשר לתוכן ההכפשה אין יסוד במציאות. מצב זה נובע, לדעת גרדנר, משילוב של "שטיפת מוח" של אחד ההורים, בתוספת תרומה של הילד עצמו (Gardner, 1985, 1987a). במאמרו (Gardner, 2002) "הכחשת תסמונת הניכור הורי פוגעת גם בנשים" מדמה גרדנר את הכחשת התסמונת הזו להכחשה של מחלה פיזיולוגית שהשלכות של האבחון הלקוי הוא אי מתן טיפול נכון ומתאים.

במאבקי גירושין קשים, חלק מההורים ממשיכים לחוש רגשות שנאה, תסכול ואיבה כלפי בני/בנות זוגם/ ומשתפים בהם את הילד המזדהה באופן מלא עם ההורה ולעיתים הופך כלי להענשת בן הזוג הפרוד על ידי מניעת קשר.

קיימים שלושה סוגים של תסמונת ניכור הורית הדורשים גישה פסיכולוגית שונה:

קל- סוג של ניכור שהוא פשוט יחסית בו הילדים פוגשים את ההורה המנוכר ועל פניו משתפי פעולה אך מביעים הזדהות עם ההורה הממורמר באופן של ביקורתיות ואי שביעות רצון כלפי ההורה המנוכר.

בינוני- הניכור הנו מפחיד וקשה להתמודד אתו, מלווה בהשמצות ובחוסר כבוד כמעט בלתי פוסקות מצד הילדים כלפי ההורה המנוכר.

חמור- בשל העוינות הרבה לא מתאפשרים ביקורים והמצב עלול להגיע לכדי אלימות פיזית, לתחושות פרנואידיות אצל הילדים ומחשבות שוא של רדיפה או פחדים שהם ירצחו על ידי ההורה.

תופעות "קלות" של תסמיני ניכור הורי ניתן לראות גם בקרב בני-זוג הממשיכים לחיות יחד למרות קונפליקטים קשים ביניהם, כאשר חלק מאסטרטגיית האלימות הינה בכך שהם מערבים גם את ילדיהם, מסיתים, משמיצים ומפחיתים בערך של אחד ההורים או של אחד כלפי השני.

מאחר שבעולם המערבי ובישראל, המשמורן העיקרי לאחר הגירושין הינה האם המגדלת את הילד ובעלת ההשפעה העיקרית עליו ההערכה הייתה כי רוב ההורים המנוכרים הינן נשים והמנוכרים הינם גברים. אלא שבשנים האחרונות, הגידול בפופולריות של תוכניות הורות משותפות, בהן אבות רבים דורשים יותר ויותר ביקורים מורחבים של ילדיהם, אחוזי הניכור הורי מצד אבות כנגד הנשים אף הם עולים (Gardner, 2002).

המזקים עבור גברים ונשים הם חמורים וגורמים לכאב וסבל רב וככל שקיים מאבק קשה יותר בין ההורים תופעות הניכור מחמירות. נזקים אלה, הנגרמים על ידי אנשים מבוגרים בסכסוכי גירושין הנם כאין וכאפס לעומת השפעתם ההרסנית על הילדים עצמם.

הנזקים שנמצאו במחקרים (בתמצית) שבדקו השפעות של גירושין המאופיינות בניכור הורי על הילדים מצביעים על נזק לבחון המציאות של הילד ההופך למעוות, חסר אמפתיה לאחר, יצירת קהות רגשית (עד כדי אכזריות) בשל חוסר יכולתו לשאת את ההסתה כלפי ההורה שלו. הילד עשוי לפתח הערכה מופרזת של היכולות והכוח שלו ולעיתים מפגין התנהגות כוחנית ואלימה בשל החיזוקים שמקבל מההורה המסית. לעיתים נוצר טשטוש גבולות בין הילד לבין ההורה המנכר שמונע התפתחות רגשית תקינה בהתאם לגילו של הילד. במידה וישנם מספר ילדים בבית, עלול להיווצר פער ביניהם על רקע המתח השורר בין ההורים שיכול לבוא לידי ביטוי בסביבה עוינת ותוקפנית בין האחים. ילדים הסובלים מתסמונת זו חשים בשבי פסיכולוגי בו הם מדקלים את הנאמר להם על ידי ההורה המנכר. תחושות האשמה של ילדים אלה, לעיתים חזקות מנשוא וגורמים להם להפוך עצובים או ללקיחת אחריות גבוהה מידי בהתאם לגילם על ההורה "הסובל" כביכול.

עבור ילדים רבים, גירושי ההורים מהווים אחד הדברים המשמעותיים ביותר בחייהם. האירוע הוא טראומתי עבור ילדים לא פחות מאשר עבור בני-הזוג. על מנת להתגבר על האובדן הילד זקוק לתמיכת הסביבה ובעיקר לתמיכת הוריו על מנת לאפשר לו להתגבר ולחזור לתפקוד רגיל.

להורה המסית אין מסוגלות לעזור לילד להתמודד ולהתגבר על הטרומה של הגירושין, שאף הוא חש ובכך קיימת הנצחה של אובדן המשפחה עבור הילד, מבלי שמתאפשרת להורה ולו החלמה. הצורך בשני הורים הינו משמעותי וקריטי עבור הילד לאחר הגירושין בעיקר בשל הפחד כי הפרידה היא גם לא רק בין ההורים אלא גם ממנו ולכן ניכור הורי מונע מהילד אפשרות ליהנות משני ההורים.

זיהוי מוקדם של תסמונת ניכור הורי

תסמונת הניכור ההורי הינה תופעה קשה לטיפול הן במישור הקליני והן במישור המשפטי. משפחות אלה גוזלות זמן יקר מבחינת מערכת הרווחה והמשפט ולעיתים מאובחנות בטעות ומטופלות באופן מוטעה. דוגמה לכך הינה כאשר במסגרת הניכור קיימים גם תלונות שוא על התעללות או הזנחה של ההורה המנוכר. פקידי הרווחה עשויים לחשוב בטעות על טובת הילד בצורה של הרחקת אותו הורה, מה שמסלים את הקונפליקט ואת הקושי עבור כל המערכת.

זיהוי מוקדם של התופעה חיונית על מנת להקדים תרופה למכה ובחלק מן המקרים ניתן לזהות מבעוד מועד סימנים אשר ייתכן ויובילו להסלמת תסמונת ניכור הורי (Gardner, 1992):

- השמצת אחד ההורים באופן לא שקול וענייני את ההורה השני.
- עירוב הילדים באופן אובססיבי בתוך התהליך בלי יכולת להגן על הילד מסיפורי הגירושין.
- כאשר תהליך הגירושין הופך מורכב ובלתי פתיר, גם בשל קונפליקטים כלכליים.
- האשמה חד צדדית של אחד ההורים מבלי יכולת לראות את החלק שלו לתרומה לגירושין.
- כאשר ילדים משתמשים במינוחים לא מותאמים לגילם, יש חשש כי מערבים אותם בתכנים וחומרים שלא מתאימים.
- ילדים המבטאים בתהליך הגירושין של הוריהם מצוקה רגשית, תוקפנות וחרדות לא מוסברים.

סיכום

"ניכור הורי" אם הינו תסמונת קלינית או לאו הראויה להכלל בספר האבחנות הפסיכיאטרי (DSM), הוא עיוות קשה של מערכת יחסים נורמאלית בין הורים לילדים. עוצמת השנאה והכעס לצד הכאב והמצוקה במקרים אלה קשים ביותר. התופעה צורמת במיוחד לנוכח העובדה, כי ברוב המקרים, שני ההורים היו בחזקת הורים סבירים, לפני הפרידה וליולד היה קשר טוב עם כל אחד מהם. הילדים הסובלים מתסמונת ניכור הורי משכתבים לעצמם את ההיסטוריה, "משמיטים" זיכרונות טובים עם

ההורה המנוכר ומייחסים כוונות רעות גם לדברים הטובים. עם זאת, חשוב לציין כי לא כל מקרה של הסתה או שטיפת מוח גורם בהכרח לניכור הורי. לעיתים הסתה של הורה אחד עולה בקנה אחד עם דברים אותם חווה או חושב הילד עצמו, גם אם דברים אלה אינם מוצדקים או אינם מדויקים. לעיתים ילד המסרב לקיים קשר עם הורה אחד, נוצר מסיבות שונות שלא קשורות להורה השני.

כל העוסקים והמטפלים במשפחות בתהליכי גירושין, מודעים לעובדה כי מקרי ניכור הורי הם בין המקרים הקשים ביותר. להערכת הוויכוח הציבורי משקף את הדינמיקה המורכבת והסוערת של מצב זה בתוך תהליך גירושין. לעיתים נדרשים שנים רבות לאיחוי הקרעים שנוצרו, ולעיתים תוצאות של ניכור ההורי, הן על הילדים והן על ההורה הדחוי, עלולות להיות בלתי הפיכות. בשל מורכבות התופעה, ניתן להגיע לאבחנה מדויקת רק באמצעות אבחון כולל ומקיף של כל המערכת המשפחתית.

Gardner, R. A. (2002). Denial of the Parental Alienation Syndrome Also Harms Women. *The American Journal of Family Therapy*, 30:191–202.

Gardner, R. A. (1985) . Recent trends in divorce and custody litigation. *Academy Forum*, 29(2),3–7 .

Gardner, R. A (1987a) . Child custody. In J. D. Noshpitz (Ed.) , Basic handbook of child psychiatry (pp. 637–646) . New York: Basic Books .

Gardner, R. A. (1992) . The parental alienation syndrome: *A guide for mental health professionals*. Cresskill, NJ: Creative Therapeutics, Inc.